

MENS en Wereld

GANDHI

1948 30 januari 1958

Om zich te verlustigen in het ongeluk van anderen is geen edele, wel een menselijke eigenschap. De Duitserspreken van Schadenfreude, wij van leedvermaak. Daar de schrijver van dit stukje een mens is, en bepaald geen erg edel exemplaar, is hem het leedvermaak ook niet vreemd. Hij heeft zich koninklijk vermaakt bij het lezen van het verhaal, waarin verteld wordt dat een 1000 Indianen van de Lambeestam een vergadering van de plaatselijke Ku Klux Klan in Maxton uiteengejaagd hebben met hun geweren. Zij schoten in de lucht en in de grond, maar in het gedrang van de vlucht raakten vier Klanners gewond. Ook de leider der blanke helden, een baptistische dominee – wat zullen de meeste baptisten zich schamen over zo'n herder, zo'n wolf in schaapskleren – vluchtte ijlings weg. Nadat de Indianen met hun geweerkolven op de auto's van de Klanners hadden gedreund, riep de hoofdman z'n troep bij elkaar en stuurde ze rustig naar huis. Eindelijk en eindelijk is er in deze stinkende blaas geprikt; voor de eerste maal in de geschiedenis van de Ku-Klux-Klan heeft men zich niet laten intimideren door het tuig, maar heeft men erop geslagen. En vertel mij nu niet dat ook dit geweld onzedelijk is, vertel niet, dat het toch niet helpt; dat ze in groteren getale zullen terugkomen. Ik waag het te voorspellen dat dit wel geholpen heeft; in Maxton is de Ku-Klux-Klan onmogelijk geworden. Tegen hen is een pak slaag uiterst gezond; zij hebben er om gesmeekt. Het kan voorkomen dat het niet geven van een oorvijs een lafheid en een domheid is, op z'n best een halfzachtheid. Het kan voorkomen, dat het geven van een oorvijs een daad van moed en van wijs beleid is, op z'n slechtst onnadenkend.

Mooie woorden bij W.A.-mannen, Ku-Klux-mannen, heldengroepjes van Nasser en van welk tuig ook, is verspilde schoonheid. De Indianen hebben de ban doorbroken. Goed zo, lekker.

U ziet hier een kruis, dat de Indianen buit maakten. Een kruis notabene.

Tien jaar is het geleden, dat Gandhi vermoord werd door een van zijn eigen mensen, een orthodoxe Hindoe, die in hem slechts de aanrander van de heiligste tradities kon zien. Een tragisch einde van dit lange leven van dienst? „Neen,” aldus zijn bewonderaars, „de bekroning van zijn leven”. Zij hadden gelijk. Wie strijdt, zoals deze tengere man het deed, wekt tegenkrachten op. Gandhi heeft dat aanvaard. Had hij niet in de laatste kritieke weken van zijn leven, toen het duidelijk werd welke gevaren hem bedreigden, verboden, dat er maatregelen tot bescherming van zijn persoon zouden worden genomen? Door het anders te doen, zou hij zijn beginsel van de geweldloosheid, zijn geloof in de mogelijkheden daarvan verloochend hebben. Neen, het is geen wonder, dat zij, die zijn strijd meegestreden hadden, deze dood zagen als de apotheose van dit leven.

Wie denkbeelden verkondigt, die sterk afwijken van de in het leven van mensen en volken gebruikelijke, kan kritiek verwachten. Die kritiek wordt scherp, zij ontaardt in verholten of openlijke vijandschap, als de overtuiging tot daden voert, die gevestigde belangen aantasten of in ander opzicht verontrusting wekken. Bovendien, wie in het eigen of het maatschappelijk leven de volle consequenties van zijn ideeën op zich neemt, verwekt ook gerechtvaardigde kritiek. Immers, wie kan dit doen zonder telkens te kort te schieten. En wie desondanks doorgaat op de ingeslagen weg, zich niet laat ontmoedigen, wordt gevaarlijk. Hem wordt elk falen zwaar aangerekend.

Zo is het ook Gandhi vergaan. Hij is een veel omstreden figuur geworden. Vereerders, die hem verafgoden, bestrijders, die hem verguizen en daartussenin de beoordelaars, die naar de ene of de andere kant van het juiste midden afwijken, zonder in deze uitersten te vervallen. Zo krijgen wij de Gandhi te zien, die door Henriëtte Roland Holst-Van der Schalk door Romain Rolland, door Stanley Jones als een onvergelijklijk groot mens het westen ten voorbeeld gesteld wordt. Van de laatste valt dit te meer op, omdat hij bij zijn werk als zendeling Gandhi meer dan eens tegenover zich vond. Zo toont een andere zendeling, Otto Wolff, in zijn onlangs in Nederlandse vertaling verschenen boek „Gandhi en Christus” ons de geslepen politicus, die de middelen wist te kiezen, welke in zijn situatie de enig mogelijke waren, die zijn tegenspeler op immorele wijze onder morele druk zette en die niet schroomde om als dat beter uitkwam het met zijn beginselen op een akkoordje te gooien. De humanist vindt in Gandhi's geschriften

veel, dat zijn instemming heeft. Het is echter niet mijn bedoeling daarop de nadruk te leggen in dit herdenkingswoord. De wat al te gemakkelijke uitspraak: „hij is eigenlijk een humanist” zal mij niet uit de pen vloeien. Ik acht dit onbehoorlijk en onjuist. Van belang is allereerst zijn persoon, zijn leven en werken.

Wij humanisten schenken alle aandacht aan de mens, zijn noden en problemen, zijn mogelijkheden en vooruitzichten. Maar de mens is een abstractie, in ons denken tot op zekere hoogte bruikbaar, in het werkelijke leven nauwelijks. Daar hebben wij te maken met de mens, die daar voor ons staat, hetzij in letterlijke, hetzij, zoals nu enige ogenblikken Gandhi, in figuurlijke zin. Wie niet allereerst de concrete mensen weet te zien en te waarderen, wie die medemens niet als persoon tegemoet treden kan, wie, en hier leg ik de volle nadruk op, onder de anderen niet één vermag te zien als belichaming van menselijke mogelijkheden, die in hemzelf in veel geringer mate uitdrukking gevonden hebben, die berooft zichzelf van evenzovele gelegenheden om zijn visie op de mens te verruimen. Het woord heldenverering (Carlyle) is in discrediet geraakt. Laat ons niet het waardevolle, waarvan het eenmaal de uitdrukking was, uit het oog verliezen.

Voor mij is Gandhi een mens, die met zijn overtuiging ernst maakte in plaats daarmee anderen en zichzelf, door haar in fraaie woorden te kleden, te benevelen, de man, die strenge eisen aan zijn volgelingen stelde, maar strengere aan zichzelf. Hij was altijd bereid van het leed, dat zijn strijd over zijn volk bracht, zoveel als maar enigszins mogelijk was, zelf te dragen. Ik heb er geen behoefte aan een heilige in hem te zien. Dat hij meer dan eens te kort schoot, ontsiert het beeld, dat in mij vorm heeft aangenomen niet, integendeel, ook falen is iets, dat bij de mens, behoort.

Het doet goed zich weer episoden uit zijn leven voor de geest te halen, nog eens mee te beleven, wat hij ervoer, toen hij, voor het eerst in Zuid-Afrika, aan den lijve ondervond, wat het woord colour-bar betekent, opnieuw in gedachten de glorieuze zoutmars mee te maken of de moeilijkheden, waarin hij geraakte, toen zijn volgelingen hun zelfbeheersing hadden verloren en naar „de wapenen der barbaren” hadden gegrepen en te herlezen, hoe hij die te boven kwam, het doet goed nog eens te luisteren naar het sonnet, dat Henriëtte Roland Holst-Van der Schalk (zie pagina 2) aan Gandhi wijdde en zo een groot mens te herdenken.

D. H. PRINS

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND — 13e JAARGANG NR. 3 — 1 FEBRUARI 1958
VERSCHIJNT OM DE VEERTIEN DAGEN

KRITISCH ALLERLEI

Tijdens het congres van de Groningse theologische studenten heeft de rooms-katholieke dr. E. Brongersma een rede gehouden, waarvan wij een verslag vonden in het „Algemeen Handelsblad” van 10 januari. Aan dit verslag ontleen wij het volgende citaat: „Er komen steeds meer mensen voor wie God afwezig schijnt te zijn.” Spr. verdedigde de stelling dat God nooit geheel verdwijnt uit het leven van de mens. „Want volkomen afwezigheid Gods is de hel. Het is onjuist om van christelijke zijde te stellen: waar geen persoonlijke God beleiden wordt, kan ook geen sprake zijn van moraal, recht of schoonheid. Men kiest ook partij voor God door wat men is en doet. Men kan God loochenen met de mond en belijden met de daad, evengoed als het omgekeerde. Daarbij kan men nooit vergeten, dat de kerk aan de groei van het Godsrijk vaak in de weg schijnt te staan. De kerkelijke mens is soms het minst geschikt voor het werk der evangelisatie omdat hij in de mening verkeert voor alles een christelijke oplossing te hebben. Met veel christelijke activiteit zijn wij bezig God te overschreeuwen. De kerk heeft maar al te vaak de afwezigheid Gods geschapen”.

Princieel zijn wij het — uiteraard — in veel zaken met dr. Brongersma oneens. Dit geldt zeker t.a.v. de aanvaarding van het bestaan van een persoonlijke God. Maar Brongersma's woorden geven in feite zo nauwkeurig aan, op welke grondslag godsdienstigen en ongodsdienstigen in wederzijdse waardering kunnen samenleven en -werken, dat wij graag veel aandacht eraan hebben besteed.

Ook dr. Groeneveld heeft tijdens dat Groninger congres woorden ter diepe overpeinzing gesproken. Uit zijn rede eveneens enkele korte citaten: „Het behoort tot de situatie van de mens met en tegen God strijd te voeren. Zijn identiteits-structuur maakt, dat hij aan God gelijk wil zijn... De verhouding mens-God wordt gekenmerkt door een negatieve inslag, naarmate zij positiever gericht is. Deze negatie kan platvloers zijn, maar ook diep menselijk en in ieder geval mag zij als door God gewild worden geacht. De ontkenning van God door de mens, wetenschap van zijn afwezigheid, behoort tot de menselijke grootheid”.

Ook dr. Groeneveld mogen wij dankbaar zijn voor zijn diepgaande poging, te begrijpen wat de ongodsdienstige mens beweegt. Dat hij een geheel ander uitgangspunt heeft, dus ook een ander „eindstation” behoeft wederzijds respect niet in de weg te staan.

Alle bladen meldden, dat men op het departement van Sociale Zaken en Volksgezondheid

meent: de werkloosheid heeft op dit ogenblik nog geen alarmerende vorm aangenomen. De cijfers, die het departement daarover publiceerde, zouden „nog helemaal niet betekenen, dat er iets ernstigs aan de gang is”, hoewel per 31 december in Groningen 7.6 pct van het totale aantal arbeidskrachten werkloos was, in Friesland 7.5 pct en in Drente 11.8 pct!

Wat ons in de mededelingen van het ministerie ietwat heeft geïrriteerd is, dat men daar de zaken naar onze smaak te veel alleen van de economische kant beschouwt. Het moge dan waar zijn dat ruim 100.000 werklozen geen echt crisisverschijnsel zou zijn, ons herinnert dat getal te veel aan de ellende der dertiger jaren. Honderdduizend mensen, waarschijnlijk grotendeels vaders van gezinnen, die hun dagen in ledigheid moeten doorbrengen, die zich als onnut buiten het arbeidsproces zien gestoten, dit brengt een massale geestelijke ellende teweeg, waaraan „Sociale Zaken” toch ook wel aandacht mag schenken.

De vraag lijkt gerechtvaardigd, of in die vrij grote werkloosheid niet ook structurele factoren tot uiting komen. Mechanisatie en automatisering zullen hun invloed wel doen gelden. Is het zo 'zonderling de werktijdverkorting, die in vele bedrijven is ingevoerd, als een voorspel te zien van een permanent kortere arbeidsweek? Deze zou uiteindelijk er toe meewerken, de werklozen weer een plaats in het bedrijfsleven te geven.

In dit verband is ook belangrijk, dat de Sociaal Economische Raad, in een rapport aan de staatssecretaris van Sociale Zaken, heeft gepleit voor verlenging van de leerplicht. Het eerst zou deze moeten worden gerealiseerd voor veertien- en vijftienjarigen. Wij juichen dit advies sterk toe.

In een interview met mevrouw J. de Ruyter-Visser — leider van het „Nationaal Bureau Bevordering Hygiënische Gewoonten” — onthult „De Volkskrant” van 15 januari, hoe erbarmelijk het in het algemeen nog is gesteld met de properheid van ons land. Ons land, dat „als zo helder, zo schoon” bekend is in de hele wereld, maar zijn helderheid veelal slechts voor zijn ramen en zijn stoepjes reserveert. Mevrouw De Ruyter: „Op het platteland leven sommigen zelfs nog een, voor vandaag, primitief bestaan. Wasgelegenheid is soms in verre omtrek onbekend. Niet nodig, houden grijsaards vol. Ze zijn immers ook zonder allesreinigende baden 90 geworden. Het gezicht, de handen en de voeten... maar de rest? Properheid in de keuken kennen ontelbaren nog niet. Hygiëne is een woord, dat een groot deel

van ons volk niet kent. Douchecellen in nieuwe woningen worden in talloze gevallen gebruikt als „berghok”. En zo gaat het zo'n anderhalve dagbladkolom voort.

Maar als mevrouw De Ruyter nu meent, bij ons een illusie te hebben verstoord, dan vergist zij zich. Wij kennen toevallig „het platteland” vrij goed... maar ook de steden. En dan vooral de oudere buurten. Voor mevrouw De Ruyters stichting ligt nog vele tientallen jaren werk klaar.

We schijnen te vroeg te hebben gejuicht, enkele weken geleden. Toen riepen we „hoera” voor het teruglopend aantal verkeersongelukken en huldigden de automobilisten, die zo'n strikte discipline vertoonden. Maar... in Amsterdam overschrijden de meeste auto's al weer de 50-kilometerlimiet. Midden in de stad werden reeds snelheden gemeten van 90 kilometer...

Het treurigste van deze mededelingen is, dat vooral bij de knipperbollen steeds meer ongevallen voorkomen. Juist daar dus, waar de meeste voetgangers oversteken. Prof. Groenman schijnt inderdaad gelijk te krijgen: het voorkomen van zoveel verkeersongelukken toont aan dat er „iets loos” is met de mentaliteit van het gehele Nederlandse volk. Niet iets, om trots op te zijn.

Mevrouw J. W. van den Blink-Rolder, die als arts verbonden is aan het Gemeenschappelijk Administratiekantoor in Rotterdam, is als opvolgster van dr. H. Festen benoemd tot voorzitter van de Koninklijke Nederlandse Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst. Zij is de eerste vrouw, die deze functie vervult. Mevrouw Van den Blink maakte reeds geruime tijd deel uit van het hoofdbestuur der Maatschappij.

Aldus het letterlijke bericht, dat „Het Parool” over deze benoeming publiceerde. Uiteraard wen-

sen wij mevrouw Van den Blink veel geluk en succes, maar nog meer feliciteren wij de Maatschappij voor Geneeskunst dat zij brak met „de” traditie en ook in haar hoofdbestuur laat uitkomen, dat de emancipatie van de vrouw gelukkig geen probleem meer is. Zou het langzaamaan niet tijd worden dat woord niet meer te gebruiken; het duidt in feite aan dat er een vrouwenvraagstuk bestaat, terwijl... En laten nu de lezeressen van „Mens en Wereld” KA-er niet gaan overspoelen met ingezonden stukken, want ook hij weet dat er nog heel wat oneffenheden bijgeschaafd moeten worden. Laat ons dus de (maatschappelijke) schaaft met kracht hanteren.

Het rijk heeft f 5.700.000,- beschikbaar gesteld voor de Nederlandse Organisatie voor Zuiver Wetenschappelijk Onderzoek. Ruim één miljoen meer dan in 1957. De directeur van ZWO J. H. Bannier, uitte zijn grote vreugde er over, dat juist in een tijd van bestedingsbeperking zijn organisatie een miljoen meer ontvangt.

Wij kunnen ons voorstellen, dat Bannier verheugd is, maar vinden toch nog die kleine zes miljoen een schijntje. De helft van dat bedrag ontvangt de Stichting voor fundamenteel onderzoek der Materie (FOM), dus een drie miljoen. Kort geleden woonden wij — in de TH te Delft — de conferentie bij die was belegd om het energieprobleem te bespreken en leerden daar weer, dat we zonder een snelle ontplooiing van kernenergie-centrales gauw in het moeras zullen zitten en daar moeten verkommeren. Gesteld tegen deze achtergrond zeggen wij nogmaals: drie miljoen voor een heel jaar, ter verder onderzoek van de mogelijkheden voor vrijmaking der kernenergie, is een schijntje. Vooral nu prof. Kistmakers in Amsterdam zo belangrijke proeven doet ter oplossing van het probleem der kernfusie.

Gandhi

Ik ben niet waardig over U te schrijven
Gandhi, te driftig kookt nog vaak mijn bloed;
In de geest heb ik U zo vaak ontmoet,
Maar in 't lichaam kan ik niet bij U blijven.
Waarachtig zijn, voor allen mild en goed,
Welgezind jegens alle creaturen,
Zonder bitterheid onrecht te verduren,
De dood zien nadren rustig welgemoed.
Misschien valt het lichter zijn bloed te geven,
Wanneer de plicht van 't offer voor ons staat
Groots en geweldig met een streng gebaar,
En van 't bestaan de muren trillen en beven;
Dan dag aan dag in het gewone leven
Te handelen naar Uw voorbeeld en raad.

HENRIËTTE ROLAND HOLST

Schaduw en over Frankrijk

Er is een toenemende neiging, Frankrijk op het ogenblik als de „zieke man van Europa” te beschouwen. En helaas, er is reden toe. Toch stuit het beeld bij ons op verzet en dat niet alleen, omdat wij aan een vrouwelijke voorstelling gewend zijn. Marianne heeft migraine, zou ons beter aanspreken. Maar daarvoor is de zaak toch weer te ernstig. Daarvoor zijn wij er bovendien te nauw bij betrokken.

Er zijn natuurlijk vele absurditeiten en anomalieën in het huidige Frankrijk, die typisch Frans zijn. Dat men bij een begrotingstekort, dat in de miljarden guldens loopt, hardnekkig 2 à 3 milliard gulden voor subsidies aan de alcohol blijft besteden, is een typisch Franse waanzin. Het is dan alleen maar „in stijl”, wanneer men dan bovendien nog een miljoen hectoliter wijn gaat „importeren” om de, door de boeren en handelaars opgeschroefde, prijzen te drukken. Een dier bijna onvoorstelbare anomalieën is ook, dat de hele distributie van groenten en fruit dagelijks via de Parijse Hallen moet verlopen, niet slechts voor Parijs en omgeving, maar voor heel Frankrijk! Feit is nu eenmaal, dat een groot deel van de Franse landbouw eenvoudig Middeleeuws is, en dat een enorme middenstand in allerlei reële, maar nog veel meer volslagen fictieve bemiddelingsfuncties als een enorme parasiet op de Franse volkshuishouding teert en die voortdurend verder ondermijnt.

Maar dat, en nog veel meer, waaronder we gemakshalve ook maar de volstrekte steriliteit en onhandelbaarheid van het Franse parlement rekenen, is oud zeer. Het komt er alleen in deze tijd, nu Frankrijk, voor de zoveelste maal, een diepgaande crisis doormaakt, nog allemaal bij. En het is de vraag, of het land het er ditmaal nog allemaal bij kan dragen. Of het zich dus de luxe van zijn absurditeiten in de 20ste eeuw kan permitteren.

De grote Franse historicus Michelet heeft geschreven, dat Frankrijks historie voortschrijdt via crises, crises van geweten en van visie, maar die maken, dat Frankrijks historie bewuster, vrijer, méér politiek is, dan van enige andere natie. Uiteraard denkt men dan aan zulke crises als de Franse Revolutie; nog verder terug, aan de Franse godsdienstoorlogen en wat dies meer zij. Stellig is in het verleden vaak in Frankrijk vóór-geleefd, in een koortsachtig tempo, met visioinaire helderziendheid, wat zich achteraf ook elders in Europa in troebelen licht, met vager contouren onweerstaanbaar voltrekken moest. Frankrijk is eeuwenlang de leermeester en voortrekker van Europa geweest en in de Franse geschiedenis vindt menig Europees land de étappes van eigen verleden terug, maar dan in het klaardere licht van de Franse geest.

Aan die geestelijke helderheid, die verhoogde bewustheid ontbreekt het Frankrijk in zijn huidige malaise ten enen male. Meer dan ooit schijnt het thans te bezwijken onder de druk van zijn zo glorieus verleden.

Ook dat is niet nieuw. Reeds minstens anderhalve eeuw gaat het politieke en geestelijke leven in Frankrijk gebukt onder de last van een traditie, die allang haar inspirerende kracht verloren heeft en alleen tegenstellingen en geschilpunten in leven houdt, die elke betrekking tot de 20ste eeuwse wereld verloren hebben en daarom stagnerend en aderverkalkend werken. Men heeft met name kunnen constateren, dat de Franse politieke partijen van dit ogenblik in vrijwel geen enkel opzicht slaan op de grote sociale en politieke problemen, waarom het in de werkelijkheid van na 1950 gaat. Vandaar, dat het politieke leven dan ook vrijwel alle reële zin verloren heeft en tot een onwezenlijk schimmenspel dreigt te worden,

waarvoor alleen de medespelers enige werkelijke interesse hebben. Maar ook dat is allang het geval, in de Derde Republiek, de „République des Camarades” evenzeer als in haar opvolgster, waarin kliekgeest en kiezersvrees nog altijd de beslissende politieke factoren zijn.

Alleen, laten we altijd weer, ook als we zulk een requisitoir tegen de Franse politiek opstellen, de vraag in gedachte houden, of het in wezen in andere landen zoveel anders is en of niet voor heel Europa de grootheid van zijn verleden de vloek voor zijn toekomst dreigt te worden.

Crisis der nationale idee

In laatste instantie is de Franse crisis waarschijnlijk toch te herleiden tot de overgang, waarin de Grande Nation verkeert van grote mogendheid op eigen kracht naar een der mogelijkheden van de tweede rang, alsmede het onvermogen, dit onvermijdelijke proces politiek en vooral psychologisch te verwerken. De Engelsen staan voor deze zelfde noodzaak en hebben er even grote moeite mee, maar weten het tot dusver beter te verduwen of te camoufleren. De Duitsers zoeken in dezelfde situatie troost door de rest van Europa royaal in hun verlies te laten delen, waarbij zij op vergeetelheid hopen voor het feit, dat die Europese neergang mede uit hun tweemaal bestrafte overmoed voortgekomen is. De Fransen, voor wie Europa niet veel anders is dan een projectie van hun eigen Grande Nation, wat in cultureel opzicht tijden lang niet eens zo onjuist was, komen langs de Europese omweg toch weer bij zichzelf terecht. En zo sluit een groot deel van het Franse volk zich op in bitter zelfbeklag en onvruchtbaar ressentiment.

Men kan het ook zo zeggen, dat de gehele wereld zich thans bevindt in het teken van de crisis van de nationale idee, zowel in haar traditioneel, op het verleden gericht, als in haar inspirerend, op de toekomst gericht aspect. Overal in de wereld streven jonge, pas tot bewustzijn gekomen naties naar politieke zelfstandigheid en een eigen positie in het wereldbestel; maar hun tussen onzekerheid en overspannen aanmatiging heen en weer slingerende houding getuigt van de devaluatie en de degeneratie, die de nationale idee in onze tijd ondergaat.

Het Franse volk, dat de nationale idee wellicht in haar rijkste en vruchtbaarste vormen heeft beleefd, sluit zich in de traditie daarvan op en dreigt zich daarmee van een vruchtbaar contact met de wereldgemeenschap af te sluiten. Maar daarmee komt het in een wereld van zelfbegoocheling, van ficties en van mythische voorstellingen terecht, waarin fantomen als *Grand Siècle*, *Grande Armée*, *Grande Guerre*, *Grande Révolution* rondom de *Grande Nation* spoken.

Gelukkig blijft de Franse geest dan ondanks alles toch weer genoeg zichzelf om die ban, al is het dan vooreerst in enkele van zijn vertegenwoordigers, te doorbreken. Want het was in het, allerminst zich van de wereld afsluitende, maar voortreffelijk op onze tijd aansluitende tijdschrift *Preuves*, dat een jong Frans schrijver een ongenadige ontmaskering schreef van het Franse nationalisme, dat voor het merendeel der Fransen niets anders is dan de camouflage van een onverbetterlijk provincialisme. In een verantwoording „Waarom ik Europeaan ben” rekende François Fontaine (in *Preuves* van okt. '57) grondig af met de mythe van een Frans patriotisme, hem vanaf zijn jeugd ingepompt. In werkelijkheid was het de transpositie van een kleinsteds lokaal-patriotisme, een „esprit de clocher”, van een

provinciaal wereldje, dat onder alle omstandigheden zichzelf en onder elkaar wil blijven.

„Het fundament van ons patriotisme was: het vurig verlangen barbezilianen (burgers van Barbezieux) te blijven.”

De ineenstorting van deze mythe, in de Tweede Wereldoorlog, werkte bij deze Fransman zo grondig, dat hij niet alleen de betrekkelijkheid van het Franse patriotisme, in de zin van een „vergroot Barbezieux” inzag, maar er thans ook met nadruk tegen waarschuwt, Europa ook weer niet als een vergrote Franse natie te zien. Voor hem is Europa geen doel in zichzelf, geen nieuwe opsluiting van de verdere wereld, niet een nieuwe machtige natie, geen supernatie, maar een nieuwe étape in het eeuwige avontuur van de Westerse mens.

Stem „uit een andere tijd”

Helaas, François Fontaine mag de representant zijn van een Franse *esprit*, die leeft op het niveau van onze tijd, hij is het niet van de meerderheid van zijn landgenoten. Die voelt zich eerder thuis bij de auteur van een bestseller, *Les Taxis de la Marne*. Deze schrijver, J. Dutourd, verklaart vlak weg: „Ik heb volstrekt maling aan de wereld van de toekomst, als die toekomst niet de Franse beschaving tot fundament heeft. Alles bij elkaar heb ook ik voor mij het recht, mijn ideetje over de toekomst van de mensheid te hebben, als is dit utopisch of steriel. Ik heb zeer wel het recht geen andere toekomst voor de wereld te willen dan via Frankrijk en, als het moet, daarvoor mee te vechten... Ik ben ronduit een man van een andere tijd: niet alleen kan ik me de wereld niet zonder Frankrijk voorstellen, maar ik kan me ook niet voorstellen, dat de wereld door een andere natie wordt geleid!”

Dat is ongetwijfeld, bij de stemming, waarin het Franse volk momenteel verkeert, maar al te velen naar het hart gesproken. „France d'abord”, het met de paplepel ingegoten „patriottische” devies. Bij een niet onbelangrijk onderdeel van het Franse volk, nog altijd, ondanks Hongarije, één kwart van het kiezersvolk, kan men voor Frankrijk „Sowjet-Rusland” in de plaats stellen, al zou misschien slechts de helft daarvan er voor ten strijde trekken: geestelijk is dit averechtse patriotisme evenzeer „van een andere tijd” en even „steriel” als dat van de man van de „taxi's naar de Marne”.

Fr Frankrijk maakt op dit ogenblik, naar velelei getuigenis, een crisis van gekwetste nationale eigenliefde door, die tot een uiterst prikkelbaar en virulent chauvinisme en racisme aanleiding geeft. Deze gevoelens bepalen de smaak van het Parijse theaterpubliek, dat fascistische, antisemitische stukken toejuicht. Maar deze gevoelens zijn zelfs niet vreemd aan bepaalde socialistische kringen, die de „pacifcatiepolitiek” in Algerije door dik en dun verdedigen met een „realisme”, dat zelfs ex-premier Guy Mollet te gortig is. Een uiterst nuchtere, bezadigde, schrijver van wereldformaat als Raymond Aron verliest op hetzelfde ogenblik, dat hij de onafhankelijkheid van Algerije bepleit de populariteit, die hij als redacteur van de *Figaro* bij de gezeten burgerij verworven had en daarbij doen zich onmiddellijk ook antisemitische gevoelens gelden. Terecht heeft een der levendigste geesten uit het Franse hedendaagse socialisme, André Philip, man van Europese reputatie, in Frankrijk een pré-fascistische stemming geconstateerd. Maar André Philip is door zijn eigen partij de woestijn in gestuurd, zoals, ondanks zijn congres-successen ook een *Mendes France* beschoren is, die met zijn romp-radicalen partij tot machteloosheid is gedoemd.

Wat hier geschetst is, is de geestelijke achtergrond van de Franse crisis. Op de hele Algerijnse problematiek, die, zoals dr. Roethof in zijn artikel „Frankrijk faalt in Algerije” in het

(Vervolg op p. 4)

Wat te kiezen?

Er zijn vele mensen – en hun aantal is groeiende naar mate hun geestelijke levensstandaard omhooggaat – op wier budget telkens weer een postje voor boeken voorkomt. Soms evenwel wordt de aanschaffing tegengehouden of vertraagd, doordat het moeilijk is uit dat wat goed is een keus te maken, waarbij ik vooropstel, dat de koper in spe zich reeds op de hoogte van het gehalte heeft gesteld. Maar dan nog zijn er boeken die in een bepaalde periode speciaal aanspreken. Het maakt bijvoorbeeld al een aanmerkelijk verschil of men een boek kiest voor een vakantie, voor een rustige winteravond of om er nog een paar bladzijden voor het slapengaan in te lezen.

Voor elk van deze drie mogelijkheden zijn de twee (bij Querido's Uitgeversmaatschappij te Amsterdam) verschenen kleine boekwerken van Alfred Kossmann uitermate geschikt, hoewel ik er bij moet zeggen, dat zijn novelle *De Hondenplaag* de lezer vermoedelijk te zeer zal bezighouden, dan dat hij zich, gegeven het derde geval, gemakkelijk van de inhoud zal kunnen losmaken. Zowel de inhoud als de wijze van schrijven laten dit nauwelijks toe. De laatste is markant, verspringt van satirisch tot sarkastisch in kwasi plechtigheid en behoudt, bij alle belangrijkheid en ernst van de zaak waarom het gaat, zijn air van understatement. Iemand die geestigheid – ik bedoel uiteraard allerm minst moppigheid! – hoog aanslaat, zal voortdurend worden gepakt, alleen al door deze eigenschap van dit boek.

De inhoud is niet verkort weer te geven. Dit is de inhoud van een boek eigenlijk nooit, anders had de auteur wel met zo'n comprimering volstaan. Er komt dan ook meestal in recensies een doodgedrukt verhaaltje uit de bus. Een enkele zin is veelal beter in staat de levende inhoud te belichten en de toonaard aan te geven, zoals bijvoorbeeld op blz. 77:

„Zou radeloosheid, wanhoop, gedesillusioneertheid dan gemakkelijker verbinding scheppen met een of andere vorm van idealisme dan zelfverzekerde jovialiteit?”

Inderdaad, idealen zijn veroveringen op teleurstellingen en tegenslagen. Ze zijn geen luxe, niet iets dat de mens zo maar komt aanwaaien. Op blz. 80 vind ik de toespraak van de burgemeester der door honden – natuurlijke, boven-, onder- of onnatuurlijke wezens – geletterde stad:

„Helaas,” zei hij en maakte een pathetisch handgebaar. „Wanneer ik u dit allemaal vertel, weet ik wel dat ik de waarheid spreek, maar vraag ik mij meteen af in hoeverre mijn beroepsoptimisme mij parten speelt. Ik ben

sinds jaar en dag gewend aan de stijl van het positieve, aan opbeurende, troostende woorden wanneer triomfantelijke niet op hun plaats zijn. Ik zie, beroepshalve, altijd licht in de duisternis.”

Dit spreekt door zichzelf en is in zijn ironie rijkelijk het overdenken waard! Om de betekenis van deze uitstekende novelle enigszins te kenmerken nog één voorbeeld op blz. 99:

„Maar beseft u wel, mijne heren, dat wij nog op een tweede manier bevrijd zijn? Wij hebben altijd geleefd in de overtuiging dat de mens zo niet het middelpunt dan toch het doel was van de schepping, dat ons individuele bewustzijn de hoogste en machtigste vorm van leven was. Ons anthropocentrische wereldbeeld valt nu in scherven. Toen Copernicus ontdekte, dat de aarde niet het middelpunt was van het heelal, was dat een ramp én een bevrijding.”

U ziet uit dit weinige reeds min of meer de strekking. Zelfs bij de grootste katastrofen vermeit de mens zich nog in clichés, praat om de zaak heen – zie de kernontploffingen – verliest zich in frases over de arme, arme slachtoffers en gedraagt zich als een zwakzinnige tegenover zijn taak, maar, asjeblijft, mét decorum. En is dan nog trots op zijn bureaucratische slakkengang, het geheel met lafheid tot basis!

De gedichtenbundel van Alfred Kossmann: „Apologie der Varkens” is daarentegen uiterst geschikt om bij beetje gelezen te worden, al ontbreekt het ook hier evenmin aan spanning. Gedichten vooral hebben hun eigen tijd, of nog juist misschien, mensen die gedichten lezen hebben in zichzelf deze „eigen tijd”. Ze lezen 's morgens een paar regels, voordat ze naar hun werk gaan, 's avonds wanneer geen taak hun meer wacht en improviseren op alle uren hun gedachten en gevoelens, geleid door deze enkele regels. Een gedicht heeft een geheel eigen leven, daarnaast heeft het zijn leven in ons en „doet” iets met ons. Sommige gedichten richten zich tot één mens, alsof dichter en lezer zelfden waren, andere gedichten richten zich tot de mensen in het algemeen of tot de mensheid als geheel. Evenwel, alleen reeds het uitgaan van „het zelf” sluit „het allen” feitelijk in. Kossmann heeft ook in zijn gedichten een ironisch accent, doorgaans gedempter van toon, hoewel zonder enigerlei wazigheid. Hij experimenteert, zoals elke schrijver dit doet, maar zijn dichtwerk doet aan, alsof hij zich tot de simpele weergave van zijn bewoensheden bepaalt, zodat de lezer geen „duisterheden” – in de

de Fontaines, de Arons, de Philips, de Mendès France's en zo vele anderen, die minstens zo goede burgers van een nieuw Europa en een nieuwe wereld zijn, als wij en die het mede van ons begrip, van onze sympathie en van onze solidariteit moeten hebben.

De Franse crisis van deze tijd is inderdaad mede onze crisis, de crisis van Europa en misschien van de hele Westerse wereld. Wij zijn verplicht, in loyaliteit, wederzijds respect en misschien ook nog wel een beetje dankbaarheid voor de waardevolle geestesgoederen, die het Franse volk in het verleden ook ons geschonken heeft, samen met dat volk te zoeken naar een oplossing en een uitkomst, die uitzicht bieden op een gezonde samenleving in een naar recht en rede geordende wereld.

B. W. SCHAPER.

opvatting die vandaag geldt – staan te wachten. Om u een idee te geven:

„Mijn hond” zei hij, „is beter dan mijn vrouw. En waarlijk niet om lange of fraaie haren, Maar om het absolute van een trouw, Volkomen onafhankelijk van bezwaren.

„Niet dat mijn vrouw,” zo sprak hij, „mij misleidt,

Haar liefde is een allerm minst suspecte, Maar haar gevoelige genegenheid Zoekt buiten mij naar andere objecten,

Terwijl het dier alleen met mij tezaam 't Menselijk gevoel der liefde heeft gevonden. Het is mijn dure plicht als monogaam Echtscheiding aan te gaan op deze gronden.”

De arme vrouw, zij klaagde, weende en bad, Zij smeekte om verstandiger gedachten, Maar hij bleef onvermurwbaar want hij had Menselijke liefde in zijn hond zien smachten.

Een stille maannacht echter schrok hij op door een geluid dat dierlijk scheen te smeken. Toen hij opzij keek hief zijn vrouw haar kop En blafte zacht. Zij leerde nooit meer spreken.

U zult aan de aanhalingen uit „Hondenplaag” en uit „Apologie der Varkens” herkennen wat u aanspreekt. Ik zou u de lezing – en vooral ook de herlezing – van beide kleine boeken na aan het hart willen leggen in een tijd die zo dringend het meegevoel zonder de hieraan maar al te vaak klevende sentimentaliteit van node heeft. Van deze eigenschap is Alfred Kossmann gelukkig volkomen gespeend.

TIL BRUGMAN.

9000 geleerden contra kernproeven

Ruim 9000 geleerden uit 44 landen hebben met hun handtekening een verzoekschrift aan de Verenigde Naties bekrachtigd om „nu een overeenkomst te sluiten voor stopzetting van kernproeven.”

De Amerikaanse Nobelprijswinnaar dr. Linus Pauling stelde het document aan secretaris-generaal Hammarskjöld ter hand. De geleerden wijzen op het feit dat iedere atoombomproef opnieuw een voorraad uitstralende deeltjes naar alle hoeken van de aarde zendt, hetgeen gevaar voor de menselijke gezondheid en voor toekomstige geslachten betekent. „Zolang deze wapens slechts bij drie mogendheden berusten (Amerika, Rusland en Engeland) is een overeenkomst voor controle erop nog mogelijk. Maar indien men voortgaat met proeven nemen en ook andere regeringen de beschikking over deze wapens krijgen zal het gevaar voor het uitbreken van een catastrofale kernoorlog door roekeloos gedrag van een of andere onverantwoordelijke leider sterk toenemen”, aldus de geleerden.

Uit Nederland hebben volgens U.P. de volgende professoren het manifest ondertekend: Amsterdam: W. H. J. Hilgevoord, A. S. Reinders, J. Offerhaus, J. D. van der Waals, E. C. Slater, S. A. Wouthuysen, J. J. van Leeuwen, A. de Froe, L. H. van der Tweel en J. Kok. Utrecht: M. G. I. Minnaert, N. M. Hugenholtz, H. G. K. Westenbrink, H. C. Burger, G. A. Bretschneider, B. R. A. Nijboer, L. van Hove. Delft: W. T. Koiter, W. Berends. Leiden: A. D. Fokker, H. J. Gloor, H. A. Tolhoek. Nijmegen: S. J. Geerts, E. C. Noyons. Arnhem: P. J. Waardenburg. Groningen: M. J. Sirks, H. J. Groenewold. Wageningen: T. H. Thung, A. Smit.

Onder de ondertekenaars zijn 36 nobelprijswinnaars, zoals dr. Albert Schweitzer en de filosoof Bertrand Russell. Voorts 101 leden van de Amerikaanse nationale academie van wetenschappen, alsook 216 leden en correspondenten van de Russische academie van wetenschappen.

(Slot van pag. 3)

extra-nummer van *M. en W.* terecht aanduidde heel wat ingewikkelder is, dan sentimentsreacties van links en rechts veronderstellen, is hier niet ingegaan. Evenmin op Frankrijks economische, sociale en financiële perikelen of op Frankrijks onhandelbaarheid en onbetrouwbaarheid in de opbouw van het nieuwe Europa. Wel moet men zich eens voorstellen, welke perspectieven worden geopend door het streven naar het bezit van eigen A- en H-bommen in een land van „mensen van een andere tijd”.

Maar genoeg. Het Frankrijk, zoals het zich nu laat zien, is een gevaar voor zichzelf, voor Europa en voor de wereld. Wij mogen echter, aler wij er de staf over breken, bedenken, in hoeverre wij niet door hetzelfde hondje van een „verbitterd nationalisme” gebeten zijn. Maar waaraan wij vooral moeten denken, dat is aan

Hulp aan de naaste (IV)

Als we proberen het onderwerp „hulp aan de naaste” in z'n verschillende aspecten te benaderen, dan is er een bepaalde naasten-hulp, die op het ogenblik sterk in de algemene belangstelling staat, zodat het verleidelijk is, ook deze eens onder de loep te nemen, n.l. de hulp aan de achtergebleven gebieden — al is het duidelijk, dat bij een onderwerp als dit veel voetangels en klemmen voorkomen. Maar het vorige artikel eindigde immers met het besef, dat het zo nuttig is voor de enkeling te trachten tot de achtergronden van een zaak door te dringen, alvorens hij zich ergens voor op gang laat brengen door slagzinnen of publieke opinie. Dus moedig verder gedacht!

In de eerste plaats: „hulp aan de achtergebleven gebieden” valt reeds bij de oppervlakkige beschouwing in een bijna oneindige reeks van verschillende „achtergeblevenheid” uiteen. Reeds in ons eigen land kan men hier en daar van „achtergebleven” spreken. Ook Europa als werelddeel kent genoeg dergelijke streken. Dan zijn er landen, zoals India, ontwaakte landen met een eigen, jonge, welbewuste regering, die hulp in een bepaalde vorm graag aanvaarden — of juist wantrouwen enz. Als laatste, aan het uiteinde van de reeks, staan dan de nog geheel z.g. wilde volkeren, zoals die van Nieuw Guinea en de binnenlanden van Zuid-Amerika en Afrika. We willen ons tot die laatsten, de Afrikaanse negers, bepalen, daar valt in de laatste tijd sterk de aandacht op.

En laten we dan eens beginnen met een heilig huisje omver te werpen — eens flink opschrikken uit een automatisch aangenomen wijze van denken kan immers nooit kwaad?:

We nemen zo totaal vanzelfsprekend en onvoorwaardelijk aan, dat vooruitgang, evolutie, een steeds beter worden van beschaving de min of meer uitgestippelde gang van zaken voor de mensheid is, althans, dat beschaving toch wel een verworven goed is, waar we trots op mogen zijn... Maar laten we nu eens een keer — terecht of niet — aannemen, dat we daarin volkomen abuis zijn geweest. Dat niet beschaving het normale is, maar wel de primitieve staat. Dat niet de „wilden” de achtergeblevenen zijn, maar de beschaaften de abnormalen, doordat zij door een bijzondere impuls van buiten af b.v., afgeweken zijn van de natuurlijke gang van zaken. (Zoals b.v. een den soms een dubbele stam ontwikkelt, als een bepaalde larve de oorspronkelijke topknop van het jonge boompje vernield heeft).

Bij nadere beschouwing zijn er wel enkele feiten, die op deze gang van zaken zouden kunnen wijzen. B.v.: waar beschaving inzet, treedt meteen een verstoring op van de verhoudingen in de natuur. De primitieve volkeren zijn nog geheel één met de golfslag van het natuurgebeuren, met dieren- en plantenrijk zijn ze geheel afhankelijk van klimatologische omstandigheden, terwijl plant, dier en mens tevens elkaanders af- en toename regelen en elkaar op peil houden.

Hoe verstandelijker nu een beschaving wordt, hoe gevaarlijker deze tevens blijkt voor de natuur, (tot nu toe ten minste!) Een drietal voorbeelden volgen hier:

1. Kortgeleden schreef dhr. J. P. Harroy, vice-gouverneur-generaal der Belgische Congo een artikel in „Elsevier” over: „Erosie, gesel der aarde”. Na een uiteenzetting over ontstaan, aard en gevolgen van de erosie zegt hij:

„In een halve eeuw tijds is de Afrikaanse oppervlaktebegroeiing op waarlijk ongelofelijke wijze en in een verbijsterend tempo vernietigd. De oorzaak hiervan moet men zoeken in

het feit, dat de Europeaan het inlandse leven in zijn gewoonten en gebruiken volkomen ondersteboven heeft geworpen en zelfs het gehele levensritme heeft aangetast.

De Europeanen hebben methodisch het inlandse fokbeleid voor de veestapel verbeterd, zowel door overreding als door het openen van afzetmogelijkheden voor deze fokproduktie. De vermeerdering van de inlandse veestapel, per district bezien, is grotendeels het resultaat van de tussenkomst der moderne veterinaire wetenschap, die er met succes in is geslaagd de infectieve epidemieën en parasitaire insecten te bestrijden, die tot dan toe de veestapel telkens ernstig decimeerden. Hierdoor stelden de Europeanen zich voor het economische peil van de inheemse bevolking te verhogen. Ongelukkigerwijs is dit initiatief op niets uitgelopen als gevolg van de verbazingwekkende wijze, waarop de negerbevolking de betekenis ervan geïnterpreteerd heeft. Voor een deel van de Afrikaanse bevolking vertegenwoordigt een koe uitsluitend een welstands-symbool en maar zelden bron van vlees en leder. Dientengevolge heeft de blanke inmenging op vele plaatsen een enorme aanwas van het veebezit tot uitwerking gehad, welke niets anders opleverde dan een catastrofale overbeweiding van het beschikbare grasland, zonder dat het agriculturale peil van de bevolking er enige baat bij kon vinden.

Veel ernstiger consequenties nog bracht de onmatige landbouw-uitbreiding met zich mede, welke eveneens gestimuleerd werd door het scheppen van groter afzetmogelijkheden. Ook in dit geval zijn het de Europese bemoeiingen geweest, die bepalend voor de verschijnselen waren. Men introduceerde nieuwe landbouwmethodes, geselecteerde zaai-systemen en sterker landbouwgereedschap met hoger rendement. Ook de Europeanen zelf namen aan de woudontginningen deel ten behoeve van grote landbouwprojecten en uitgestrekte plantages.

Meer en meer wordt het duidelijk, dat er een herstelbeleid op grote schaal moet worden gevoerd en dat het nodig is het publiek voor de bescherming van de natuurlijke rijkdommen van onze aardkorst belangstelling in te boezemen. Het is dringend nodig, dat men op de vijf continenten de openbare mening voor dit probleem doet ontwaken.”

2. Het besef, dat men met het grootscheepse gebruik van gifstoffen ter bestrijding van insecten een uiterst gevaarlijke weg is ingeslagen, begint langzaam maar zeker door te dringen, of liever gezegd: zeker maar langzaam; want al ziet men in, dat de gevolgen ervan op den duur waarschijnlijk rampzalig zullen zijn voor natuur en mens, nog altijd gaat dit gebruik van gifstoffen door, omdat ophouden er mee nu waarschijnlijk ook al fataal zou blijken.

3. Enige tijd geleden vertelde een arts voor de radio, dat het niet onwaarschijnlijk geacht moet worden, dat de mensheid zichzelf tenslotte zal uitroeien als gevolg van de zich steeds verder perfectionerende... geneeskunde! De beschaaft mens, gedreven door buitennatuurlijke sentimenten (hij haát en veroordeelt b.v. de onverbiddelijke natuurwet van „eet of wordt gegeten”), houdt van z'n eigen soort alles in het leven, wat natuurlijkerwijs voorbestemd zou zijn te sterven of om te komen. (In het dierenrijk, waar z'n portemonnaie in het gedring komt, treedt hij wel anders op!). De mens schakelt steeds meer de natuurlijke selectie, die de soort sterk houdt, uit. Tot het tijdstip onherroepelijk komen moet, dat het inwendig verval van de mensensoort ten slotte toch sterker zal worden dan z'n vernuftige medische hulp-grepen. (Over een voor de deur staande waanzinnige overbevolking van de aarde, als gevolg van de betere medische hulp enz., met alle gevolgen van dien, spreken we nu niet eens!)

Lezingen voor de radio

2 februari 9.45 uur (VARA): dr. J. P. van Praag: „Wat doe je met je humanisme?”

2 februari 15 uur (AVRO): Ontmoeting van levensovertuigingen (prof. Van Ruler, prof. Weteman, dr. J. P. van Praag, mr. dr. H. J. Roethof).

9 februari P. Stigt: „Wij zijn niet van dezelfde soort”.

13 februari 's avonds, tijd nog niet bekend (AVRO):

Zittend in een leunstoel (onverslijtbare sponsrubbervulling), bij (stookolie)haard, televisie en kopje (poeder)koffie, denken we aan de zwartjes in hun „door klamme regens en duizenderlei insecten geteisterde wildernis van Afrika” en we rillen van afschuw en medelij. Maar kennen de westerse volkeren niet hun eigen „jungles”? Beslist niet? Hier volgt een impressie van 'n Hollander over New-York, (Mr. E. Elias, „Paradijs in cellofaan”):

„... loop door de eindeloze steengroeven van New York op een zomerse zondagmiddag. Een kokende, vurige gleuf tussen eindeloos hoge wanden. In die eindeloos hoge wanden zijn tienduizenden vensters en daarachter leven de mensen. Acht miljoen mensen, allemaal met hun eigen zorgen, vreugden, verdrietelijkheden en idealen. Acht miljoen mensen, allemaal met hun eigen familie, vrienden en kennissen, allemaal met hun eigen regenbogen in de diep-blauwe hemel hunner illusies. De ene mens achter het ene venster weet niet van het bestaan van de andere mens achter het andere venster, laat staan, dat hij die andere zorgen en vreugden, idealen en illusies zou kennen. Zo leven, onder één dak en in één huis, Gods eigen stervelingen* en zij kennen elkander niet.”

„... wat het wonder van New York is, dat zijn niet zijn huizen en kathedralen en plantsaenen en theaters en cabarets en kunstenaars en politici. Het wonder van New York is, dat acht miljoen mensen er eenzaam en alleen zijn; dat de kokende zon en de zondagmiddag zijn ware aard openbranden: de onpeilbare diepten, de onmetelijke hoogten, de onomvatbare breedten van zijn verlatenheid.”

Laten we nu eens niet zeggen: Nu ja, Amerika! Wie b.v. kan voorspellen hoe lang het nog duren zal, aleer „randstad Holland” werkelijk een vrijwel onafgebroken huizenzee zal zijn? Vóór b.v. het Goois natuurreservaat nog wel reservaat zal zijn, maar geen natuur meer, platgelopen en uitgewoond als het zal worden door de honderdduizenden?

(Slot volgt)

M. DEN HERTOOG

* De Amerikaan noemt z'n land: God's own country.

LANDDAG II MEI

De voorjaarslanddag van de Humanistische Stichting Socrates zal dit jaar gehouden worden op zondag 11 mei te Amersfoort. Onderwerp: „Psychologie en humanistisch mensbeeld”.

ZOMERSCHOOL

De Zomerschool wordt dit jaar gehouden van 28 juli tot 2 augustus, eveneens te Amersfoort. Onderwerp: „Mens en medemens”.

HUMANISTISCHE
STICHTING
SOCRATES
Oudegracht 152, Utrecht

IK denk er ZO over

De humanist en zijn vaderland

(Antwoord aan de heer Herbers)

De „cri de coeur” van de heer Hein Herbers in *Mens en Wereld* van 18 januari 1958 verdient m.i. de grootste belangstelling, ook als men het niet met hem eens is. Het artikel is immers een treffend bewijs van de verwarrende ingewikkeldheid van onze huidige samenleving, waardoor tal van misvattingen op allerlei gebied ontstaan. De geestverwarring, die zich voordoet bij hen op wie de heer Herbers zijn aanvallen richt, heeft echter ook hem niet onberoerd gelaten. Daardoor zijn juiste inzichten en verkeerd begrip zeer moeilijk in zijn artikel te onderscheiden, doch ik wil een bescheiden poging daartoe doen.

Als de heer Herbers zich als Duitser gedistantieerd heeft van Hitlers nationaal-socialisme en van de Pruisische oorlogszuchtigheid en na 1945 zijn medewerking heeft verleend aan pogingen om de Duitsers van hun agressief militarisme te genezen, komt hem voor deze houding en geestdrift onze grootste waardering toe. Doch, als hij zich er over beklaagt, dat sinds 1950 het streven ontstond om de Duitsers tot goede soldaten op te voeden, en hij het gênant vond om daaraan mede te werken, dan blijkt hier zijn eerste misvatting. Voor een goed begrip merk ik hier eerst op, dat als de heer Herbers naar zijn persoonlijke overtuiging iedere vorm van wapengeweld en iedere militaire dienstplicht principieel afwijst, hij uiteraard zijn medewerking aan die tweede heropvoeding niet kon verlenen. Doch, indien ik hem juist versta, bestond zijn gêne niet daarin, maar in het feit, dat naar de Westerse opvatting de Duitser, na van zijn militarisme te zijn genezen, weer tot een goed militair moest worden herschapen.

Op gevaar af, dat de heer Herbers nu bij mij een geestesverwarring zal willen vaststellen, moet ik hem antwoorden, dat ik daarin in het geheel niets gênants zie.

Ons bezwaar tegen de Duitsers van voor 1939 was immers *niet*, dat zij een leger en een vloot en een luchtmacht hadden en militaire dienstplicht kenden; deze zaken bestonden bij ons, evenals bij de meeste andere volkeren, evenzeer. Wat wij in de Duitsers afkeurden, was hun overspannen nationalisme, hun smaak voor dictatoriale en autoritaire staatsvormen, hun agressief militarisme, hun behagen in het hanteren van wapengeweld en vooral hun verlangen om Europa aan een Pruisische hegemonie te onderwerpen.

Indien de heer Herbers dit *niet wist*, dan is die onwetendheid verwonderlijk, want het tekenen van het Verdrag tot oprichting van de Europese Defensie Gemeenschap had de gelukkige nevenstrekking om de mogelijkheid van een Frans-Duits gewapend conflict voor goed onmogelijk te maken. Indien de heer Herbers het *wel wist*, dan is zijn verzwijgen van de Europese verdediging een ernstig verzuim; want dan had hij de eis van Nederlandse socialisten en liberalen tot Duitse herbewapening niet mogen typeren als het symptoom van een Duitse (lees: Pruisische of Hitleriaanse) infectie, maar dan had hij die moeten verklaren als de consequentie van de Nederlandse en de Duitse plicht om aan Europa's veiligheid mee te bouwen. En, als de heer Herbers de politieke misvattingen van de laatste jaren aan de kaak wil stellen, dan had hij zeker melding moeten maken van de verwerping van het E.D.G.-verdrag door de Franse Nationale Vergadering.

Het was tegen deze hebbelikheden, dat de re-education (heropvoeding) van 1945 zich richtte. Het zou niet in strijd met deze bedoeling zijn geweest, als men niettemin de Duitsers leger, vloot en luchtmacht had laten behouden en de invoering van de dienstplicht in de Bondsrepubliek had toegestaan, daar de andere volkeren ook over die apparatuur beschikten. Om echter de eventuele kwade gevolgen van een herleving van voormelde verwerpelijke eigenschappen of van een falen der heropvoeding te voorkomen, was het een praktische maatregel om de Duitsers de beschikking over het militaire apparaat te weigeren.

Toen men in 1950 de Duitsers weer tot goede – d.w.z. dus niet tot Pruisische – soldaten wenste op te voeden, deed men dat *niet* in de verwachting, dat nu een Duits leger onontvankelijk zou zijn voor misbruik door dictatoren; men deed het *zelfs niet* met de bedoeling om de Bondsrepubliek een Duitse weermacht te geven.

Als reden voor deze nieuwe houding zie ik het feit, dat men de instelling van een Europees leger beoogde. En nu mag de heer Herbers over de dienstplicht denken zoals hij wil, maar gegeven het feit, dat Europa genoodzaakt is zijn veiligheid te verzekeren en dat dus alle participerende staten hun contingent aan de Europese strijdmacht hebben bij te dragen en dat dit leger eventueel het Europese grondgebied, waaronder dat van de Bondsrepubliek, zou moeten kunnen verdedigen, zal ook hij moeten erkennen, dat het volmaakt logisch en billijk is, dat ook deze Bondsrepubliek haar contingent had te leveren. Van de Duitsers werd dus begrip gevraagd voor dit Europese belang en daarom moesten zij goede – d.w.z. Europese – soldaten worden.

Het gewapend optreden van Franse troepen in Vietnam en Algerië en de Nederlandse acties in Indonesië verdienen zonder twijfel afkeuring. Maar als de heer Herbers uiting geeft aan zijn diepe teleurstelling, dat de erfgenamen van Voltaire en Grotius tot deze laakbare daden in staat waren, dan moet ook deze ontboezeming berusten op een misvatting. Hij wekt immer de indruk, alsof deze volkeren zich altijd als waardige adepten van deze erflaters hebben gedragen, doch door de voormelde gewelddaden in de na-oorlogse jaren een plotselinge morele instorting vertoonden en een onverwacht verraad aan die grote voorgangers hebben gepleegd. Deze voorstelling is m.i. bezijden de waarheid. Zonder te willen betwisten, dat de Fransen en de Nederlanders zich menigmaal in overeenstemming met hun beste nationale tradities hebben gedragen, moet ik toch ook erkennen, dat zij zich bij herhaling onbekwaam hebben betoond om die hoge idealen in praktijk te brengen. Het leven is nu eenmaal een verhaal van vallen en opstaan, de geschiedenis bevat verheven daden en platvloerse beuzelarijen. De Fransen en de Nederlanders hebben na de oorlog niet anders gedaan dan wat zij altijd hebben gedaan, soms waardig en soms onwaardig.

Naar mijn mening gaat het evenwel helemaal niet om de een of andere historische handeling, maar alleen om de *morele overtuiging*, van waaruit de tijdgenoot zulk een handeling beoordeelt. Misdaden zijn altijd en overal en dagelijks begaan en zullen ook in de toekomst

wel gepleegd worden; de vraag is slechts, wie en naar welke normen beoordeeld wordt, of een handeling al dan niet misdadig is.

Ik vermoed, dat iedere historicus mij zal toegeven, dat gewapende bestrijding van opstandige koloniale volkeren tot een zeer recent tijdstip altijd als een onvermijdelijke en vaak zelfs als een rechtvaardige daad werd beschouwd door de Westerse publieke opinie. En ik meen er ook niet aan te mogen twifelen, dat thans deze publieke opinie zeer duidelijk tendeert naar het als immoreel verwerpen van die opvatting. Dit wil niet anders zeggen dan dat de Westerse moraal zich ontwikkelt naar een niveau, dat in elk geval naar de mening van de heer Herbers en van mij een hoger niveau is.

Naar mijn mening hebben wij dus alle aanleiding tot optimisme en hoop en wettigt deze overweging dus zeker geen teleurstelling.

Het is te betreuren, dat de ontdekking van de nucleaire energie zich aan de mensheid heeft gepresenteerd in de gedaante van de atoombom op Hiroshima. Tengevolge van dat feit kan vrijwel geen mens meer over kernfysica spreken zonder aan oorlogvoering te denken. Ik heb het gevoel, dat deze gedachtenassociatie de heer Herbers ook parten speelt. De enig redelijke wijze om over de kernenergie te spreken is zonder angst en zonder oorlogspsychose de mogelijkheden en ook de gevaren van die nieuwe machtsmiddelen nuchter onder het oog te zien.

Raadt de heer Herbers ons de problemen van macht en geweld opnieuw te doordenken, dan sta ik geheel aan zijn zijde. Maar als hij die problemen van macht en geweld nader aanduidt met de leuzen „Kazernes belangrijker dan scholen” en „Kanonnen beter dan boter”, dan meen ik toch bij hem de opvatting te bespeuren, dat die leuzen algemeen aanvaarde beginselen voor ons land zouden inhouden. Die indruk (ik geef toe: hij beweert het niet uitdrukkelijk; maar ik kan zijn waarschuwingen niet anders begrijpen dan van die veronderstelling uit) wordt versterkt door zijn aanmaning, dat wij moeten weigeren, ons oordeel over de kracht van de geest te laten voorschrijven door wapenfabrikanten en verziekte politieke routiniers. Deze aanmaning heeft toch alleen zin, wanneer men vindt, dat wij geestelijk aldus aan de leiband van deze wapenfabrikanten en politici lopen. Wanneer de heer Herbers dergelijke stoutmoedige beschuldigingen meent te kunnen uitspreken, dan is dat zijn goed recht, mits hij de waarheid daarvan deugdelijk staakt of tenminste aannemelijk maakt.

Voorshands bestrijd ik deze stellingen totdat de heer Herbers mij van de juistheid ervan overtuigt. Inmiddels beperk ik mij tot de opmerking, dat men de leuze „Kanonnen beter dan boter” in haar algemeenheid kan verwerpen en niettemin bij de beschikking over een zeker minimum aan boter de voorkeur geven kan aan een kanon boven nóg meer boter, ten einde te kunnen beletten, dat het beschikbare minimum ook nog afgenomen wordt.

Er is – zegt de heer Herbers – sedert 1934 in Nederland veel veranderd. Ik antwoord hem daarop: het is op zich zelf volkomen gezond, dat de situaties en de verhoudingen in een samenleving in 23 jaar zich grondig wijzigen. Hij vervolgt: Wat toen vanzelfsprekend en normaal was, begint thans te gelden als de abnormaliteit van een te verwaarlozen minderheid. Ik zou hem willen vragen: waarom verwondert gij u daarover? Dat is toch een volmaakt normaal verschijnsel? Bovendien, dáárin ligt toch ook geen reden tot verontrusting. Drie en twintig jaar geleden werden er ook dingen „vanzelfsprekend en normaal” gevonden, die men nu stuitend en immoreel acht, en in zoverre is er dus een wending ten goede. Uiteraard doet het tegenovergestelde zich óók voor en dan kan dát een aanleiding

MENS EN WERELD

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: dr. H. Bonger.
Redactiesecretaris: H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam, Telefoon: 80641.
Administratie, abonnementen en advertenties: Oudegracht 152, Utrecht. Telefoon: 10163. Postgiro 304960, t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.
Advertentietarieven op aanvraag. Kleine advertenties: f 0,20 per woord. Abonnementenprijs: voor leden van het Humanistisch Verbond f 5,— p. jaar, voor niet-leden f 7,50, Buitenland f 8,—. Losse nummers: f 0,30.

vormen voor protest. Maar de heer Herbers moet niet doen, alsof elke wijziging in onze opvattingen en onze gebruiken per se een moreel verval zouden zijn. Wij kunnen er waardeering voor hebben, wanneer de heer Herbers zijn waarschuwend stem laat horen, omdat hij van mening is, dat zijn tweede vaderland dreigt het contact met zijn beste tradities te verliezen. Maar de waarschuwing kan toch eerst zinvol zijn, wanneer hij begonnen is met aan te tonen, waarin dat verlies dan bestaat. Insinuaties kan men, dunkt mij, niet legaliseren met een welgemeende waarschuwing.

Met zijn vergelijking tussen de huidige cultuurcrisis en de Franse Revolutie betreedt de heer Herbers het doornig pad der historische parallellen. Het is niet onmogelijk, dat men een paar punten van overeenstemming kan aanwijzen tussen 1789 en heden, doch naar mijn mening is het aantal punten van verschil zo duizelingwekkend groot, dat deze twee historische momenten zich bezwaarlijk tot een instructieve vergelijking kunnen lenen. De heer Herbers heeft afgezien van iedere poging om de paralleliteit van de beide momenten aannemelijk te maken; zijn enige aanduiding is, dat in 1789 door een „sociale verschuiving” nieuwe „machten” hun intrede deden, terwijl thans door een „wetenschappelijke ontdekking” nieuwe „machtsmiddelen” ter beschikking komen; de incongruentie van deze twee typeringingen alleen al sluit m.i. de bruikbaarheid van de parallel ten enen male uit.

Mijn erkentelijkheid jegens de heer Herbers voor zijn liefde en belangstelling ten opzichte van zijn tweede vaderland en voor de waarschuwingen, die hij uit de grond van zijn hart aan ons meende te moeten geven, mag mij niet weerhouden hem in overweging te geven, ons eerst in nuchtere redelijkheid te overtuigen van de feiten, waarop zijn verontrusting gegrond is. Utrecht, 20 januari 1958

MR. F. DOELEMEN.

Indien U zich in de rijen der humanisten heeft geschaard en bovendien lid is van de P.v.d.A.

sluit U dan aan bij de

**HUMANISTISCHE
WERKGEMEENSCHAP**
in de Partij van de Arbeid!

Vraagt U eens een proefnummer van ons maandblad „VERNIEUWING”

Het secretariaat der H.W.G.,
Haagweg 210, Leiden,
verstreckt U gaarne inlichtingen

Rustig echtpaar m.l. zoekt huisvesting met modern comfort in omgeving Haarlem. Voorkeur duinzijde.

Brieven aan I. Sluiter, Plantage Kerklaan 2, Amsterdam, tel. 020/59347.

HUWELIJK

Jongeman wenst serieuze kennismaking met een spontaan meisje met een prettig karakter en ruime interesse. Foto op erewoord retour. Br. onder no. febr. 1 bureau van dit blad.

De kerkelijken zorgen voor hun wezen door het instandhouden van weeshuizen etc.

Buiten-kerkelijken zorgen voor hun wezen door zich aan te sluiten bij de

WEEZENKAS

Vereniging op de grondslag van het beginsel:

„Opvoeding zonder geloofsdogma”

Inlichtingen omtrent het lidmaatschap bij de Secretaris W. DE HAAS,
Adm. de Ruyterweg 234, Amsterdam-W

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN
Administratie-adres: Postbus 246, Rotterdam
Postgiro 445129 • Abonnementenprijs f 5,— per jaar

VILLA OLANDESE

VERGELETTTO, TICINO

900 m hoog, zacht klimaat, zelfverzorging. 1 juni–15 september.

Inl.: J. Weiland, Händelstr. 32, Arnhem. Tel. 26569.

Beschaafde dame (52 jaar), eigen home in het Gooi, zoekt vriend met Humanistische beginselen, natuurliefhebber. Brieven onder nr. febr. 2 bureau van dit blad.

CREMATIE

*Heeft U reeds een
codicil geschreven?
Wacht niet tot het
te laat is.
Op verzoek worden
codicil-formulieren
gaarne toegezonden.*

**VERENIGING
VOOR FACULTATIEVE
CREMATIE**

Riouwstraat 186, 's-Gravenhage
Telefoon 1700-554797

Weet U reeds dat „de Ark”

in het bezit is van een collectie kleurendia's vervaardigd door

WIM DIMMENDAAL

waarop u, naast prachtige natuuroptnamen van de Veluwe, zoveel meer moois te zien krijgt? Dat daarbij nog komt, de toepasselijke, muzikale illustratie met muziek van Borodin, Falla en Stravinsky.

Voor Gemeenschappen en Verenigingen is dit bijzonder geschikt om een programma mee aan te vangen, de tijdsduur is plm. 45 minuten en de prijs bedraagt f 10,— plus reiskosten. De opbrengst komt geheel ten goede aan het „BOUWFONDS DE ARK”.

Verzeker u van de gewenste inlichtingen door middel van een briefkaartje of telefoon aan „de Ark” te Nunspeet (Tel. K 3412-2404).

N.V. Levensverzekering-Maatschappij

AURORA (opgericht 1887)

Herengracht 62 – Amsterdam – Telefoon 42878-47006

Vraagt inlichtingen over de

INDEX-BENADERINGS-VERZEKERING

Levens- en pensioenverzekeringen met aandeel in de winst, waarbij – voorzover de toe te kennen winstaandelen toereikend zijn – het prijsindexcijfer als verdelingsleutel wordt toegepast.

ZOMERPLANNEN 1958

Buitenwerkcommissie

HUMANISTISCH VERBOND

A. FAMILIEKAMPEN „De Ark” Nunspeet

1e Familiekamp 19/7-26/7 '58 Leiding fam. D. de Gans te Amstelveen

2e „ 26/7-2/8 '58 „ „ Sleetboom, Den Haag

3e „ 2/8-9/8 '58 „ „ Holtkamp, Groningen

Namen kinderleiding worden nog bekend gemaakt.

Prijzen volwassenen: f 49.50, kinderen 6 t.m. 10 jaar f 40.—, kinderen 0 t.m. 5 jaar f 28.50 per week.

Leden van het H.V. genieten gedurende één maand na deze publicatie voorrang bij de inschrijving.

B. FAMILIETENTENKAMP te Nieuwvliet (Zw.VI.)

Leiding fam. Dr. F. Makkink (bioloog) te Bennekom. Men kan genieten van zee, strand en duinen. Uitstapjes naar België (Brugge enz.) en Walcheren. Medewerking van Belgische vrienden. Interessante flora en fauna. Verblijf in tenten met strozakken. Prijs volwassenen f 60.—, kinderen 6-10 jaar f 40.—, kinderen 0-5 jaar f 30.—. Eigen tent bezitters krijgen reductie. Reiskosten en kosten uitstapjes niet inbegrepen. Tijd 19/7-2/8 '58 (14 d.).

C. FAMILIEKAMP Natuurvriendenhuis „Vallée de la Meuse” te Godinne (B.) (tussen Namen en Dinant). Verblijf in gezinskamers. Leiding echtpaar H. F. Mulder te Velsen. Tijd 16-30/8 '58, 14 d. (eerder was niet mogelijk). Prachtige omgeving in het Maasdal. Gelegenheid voor wandelen, zwemmen, roeien en klimmen en uitstapjes. Voorlopige (max.) prijzen. Volwassenen f 140.—, kinderen boven 12 jaar f 120.—, kinderen beneden 12 jaar f 100.—. Reiskosten per bus of trein niet inbegrepen (ook niet die van uitstapjes).

D. KINDERTENTENKAMP te Bennekom

Leiding fam. v. Opijnen te Hengelo. Tijd: 9-16/8 1958. Dit kamp is voor kinderen van 13 t.m. 15 jaar en het wordt gehouden op het terrein van het kampeercentrum „De Dikkenberg” te Bennekom. Prijs f 32.50.

E. KINDERKAMP te Elspeet

Leiding echtpaar G. Hillmann. Tijd 19/7-26/7 '58. Kamp wordt gehouden in de kampeerboerderij „De Korenbloem”. Prijs f 36.—

Opgave en verdere correspondentie voor de kampen onder A, B en C genoemd te richten aan De Ark, Nunspeet en de overige aan het Centraal Bureau v. h. Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht. Op de linkerbovenhoek van alle correspondentie vermelden: Kampen 1958. Spoedige aanmelding is dringend gewenst. In 1957 waren de kampen zeer vroeg volgeboekt.

Op verzoek wordt U van de genoemde H.V. kampen een circulaire gezonden met uitvoerige gegevens.

H.J.B. a. tentenkamp Hooghalen (Dr.) 12-19/7 1958
b. „ Hooghalen „ 19-26/7 1958
c. „ Renesse „ 16-23/8 1958 (in voorbereiding)
Prijs f 25.—. Reiskosten niet inbegrepen.

H.J.G. Tentenkamp te Malmédy (B.). Van 2-9/8 '58. Leiding nog niet bekend.
Aanmelding bij mevr. v. Opijnen-Hoorn, Venusstraat 108, Hengelo (O.). Prijs f 35.—.

In het eerstvolgend nummer van „In en Om” volgen nadere gegevens over alle kampen.